ISSN 2591-1201 LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme
Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 11. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Jelka Piškurić
Veter sprememb
7

Razprave

Aleš Šafarič
Odnos Antona Mahniča do Sokola
13

Francesca Meneghetti
Slovenian solidarity in the concentration camp of Treviso (Monigo)
43

Tomaž Kladnik
Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva
64

Ivan Rihtarič
Ivan Štrafela Don, politična in življenjska usoda informbirojevca
90

David Petelin
Upravnopravne spremembe lokalne oblasti mesta Ljubljana od konca druge svetovne vojne do uvedbe komunalnega sistema (1945–1955)
113

Metod Berlec, Matevž Tomšič
Elite in nacionalna država v dobi globalizacije
147

Predstavitev zgodovinskih virov

Damjan Hančič
Odzivi na Titovo pismo jeseni 1972 v OK ZKS Kamnik
171

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Johann Georg Reißmüller
187

Recenzije

Janez Juhant
Bogdan Kolar (ur.) Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 str.
196

Tomaž Kladnik
Tin Mudražija: Z žogo proti vojni,
Jugoslovanski nogomet med okupacijo (1941–1945)
200

Renato Podbersič st.
Štefan Cek, Spomini na Istro, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2019, 128 str.
203

Renato Podbersič ml.
Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića,Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani.
208

Recenzije

Bogdan Kolar (ur.), Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 strani

Univerza v Ljubljani (UL) letos praznuje stoto obletnico delovanja. Teologi so odločilno prispevali k njeni ustanovitvi, kakor je zapisal zgodovinar Metod Mikuž že v zborniku UL leta 1969 (na str. 59) ob petdesetletnici, ko navaja, da so bili »*prav teologi tisti, ki so pokazali Vseučiliški komisiji, edino pravo pot, da je treba – če so na razpolago kvalificirani učitelji – iskati rešitev vprašanja ljubljanske univerze le na domačih tleh*«. Brez njih univerze ne bi ustanovili pravočasno – če pa se to ne bi zgodilo, bi je v Beogradu pozneje tudi ne potrdili. Slovenija bi tako še naprej ostala brez univerze, ki je odločilnega pomena za oblikovanje slovenske kulture in znanosti. Morda je bila univerza za nekatere takrat – in je še danes glede tega (teološke fakultete – TEOF) – moteča zaradi katoliškega dejavnika. Že takrat so liberalistični in porajajoči se komunistični krogi

na tem pomembnem narodno-življenjskem področju skušali uveljaviti svoj primat in pogosto izključujoči vpliv. Čas pa je bil ugoden in zrel – podobno kot leta 1990 za samostojno Slovenijo –, da se univerza takoj ustanovi, in to se je zgodilo tudi po zaslugi delovanja profesorjev Teološke fakultete in širših krščanskih krogov na čelu z vplivnim katoliškim politikom dr. A. Korošcem. Teološki profesorji in katoličani so razumeli univerzo kot pomemben člen narodove samostojnosti. V tem smislu sta bila soglasna teolog in rektor univerze prof. dr. Franc Ks. Lukman in škof Anton B. Jeglič, ki sta leta 1927 dala izjavo, da je »*Ljubljanska univerza Slovencem veličasten simbol osvoboditve ter priznanja njihove enakopravnosti in narodno-kulturne individualnosti* /…/«.

Zbornik predstavlja delo teoloških profesorjev, predstojnikov kateder, dekanov (TEOF) in rektorjev univerze, ki so delovali v tem občutljivem in zahtevnem obdobju: religiolog Lambert Ehrlich (trikrat dekan), ekleziolog in ekumenski strokovnjak Franc Grivec (trikrat dekan), profesor dogmatike Franc Ksaver Lukman (petkrat dekan in enkrat rektor), pravnik Gregorij Rožman (ljubljanski škof 1930–1959), biblicist Matija Slavič (dvakrat dekan, dvakrat rektor), zgodovinar in patrolog Josip Srebrnič (enkrat dekan, škof na Krku; 1923–1966), profesor moralne teologije Josip Ujčič (dvakrat dekan, beograjski nadškof 1936–1964), filozof Aleš Ušeničnik (trikrat dekan, enkrat rektor), učitelj liturgike in pastoralne teologije Franc Ušeničnik, prvi dekan (enkrat), profesor cerkvene zgodovine in prava Janez Ev. Zore.

Z opisom življenja in delovanja teh ne le za univerzo in znanost, pač pa tudi za splošno krščansko duhovno in narodno kulturo, politiko in razvoj slovenskega naroda znamenitih in odločilnih mož knjiga zarisuje znamenja (prevratnega) in izzivalnega časa za slovenski narod. Njihov življenjski in delovni portret so napisali njihovi nasledniki na katedrah. Ti

so prevzeli njihovo izročilo, z razpravo o njih pa tudi obvezo, da sicer v javnosti marsikdaj raztrgano in popačeno podobo njihove veličine in pomena za narodov duhovni, kulturni in politični dvig in blagostanje ustrezno rehabilitirajo. Tako je zbornik ob stoletnici tudi priložnost, da se slovenska katoliška in laična, tudi univerzitetna javnost ob 100-letnici UL seznani z objektivnejšo podobo in vlogo teh mož v zahtevnih časih narodovega razvoja na poti k samostojnosti in tako z njihovim pomenom za samostojno Slovenijo. Zato je delo dragocen prispevek k jasnejši in objektivnejši podobi našega narodnega nastanjanja in razvoja ter v marsičem tudi prispevek k tranzicijskemu očiščenju slovenske duhovne in politične kulture. V njej je vloga obravnavanih profesorjev UL ključna, saj so njihove bogate in darovite osebnosti pustile neizbrisne sledi, ki jih je skušala prevratna doba zakriti. Ne le za Cerkev in TEOF, za celosten razvoj narodne kulture bo potreben ustrezen lustracijski proces. Avtorji so poleg znanega pregledali in opozorili tudi na podrobnejša in manj znana dejstva in razsežnosti, ki v novi luči odslikavajo ustanovitev ter razvoj UL in vloge TEOF v luči narodnega, duhovnega in kulturnega razvoja Slovencev. Marsikaj od tega v bivšem režimu ni bilo mogoče zapisati, zdaj se polagoma izrisuje celostnejša narodnopolitična podoba Slovencev in Slovenije; dva oziroma celo trije profesorji pa so kot škofje delovali tudi zunaj naših meja, Srebrnič na Krku, Ujčič v Beogradu ter Rožman po vojni in revoluciji v izseljenstvu. Katoliška cerkev, katoličani in teološki profesorji ostajajo sestavni del narodovega krščanskega ter duhovnega izročila in so bili ter so danes še bolj izziv za spraševanje in preverjanje naše duhovne ter narodnostne istovetnosti. Brez teh izvorov ostaja slovenski narod pohabljen in okrnjen v svoji zgodovinski celovitosti, kar pa je bistvena ovira za njegov nadaljnji kulturni in duhovni razvoj. Da spričo polpreteklih ujetosti to ostaja problem, potrjujejo tudi različni pritiski in manipulacije v zvezi

s stoletnico UL in tudi drugih za narod pomembnih obletnic. Naloga očiščenja tako vsaj posredno ostaja izziv pri vseh takih in podobnih obletnicah, ki stalno zastavljajo vprašanje, kaj smo, od kod smo in kam hočemo iti kot narod in država. Antropološko dejstvo ostaja, da brez izvorov tudi uspešne prihodnosti ne more biti, zato so taka dela temeljnega pomena.

Konkretno omenimo še nekaj poudarkov, ki so jih avtorji obravnavanih osebnosti v svojih zelo tehtnih in poglobljenih prispevkih izpostavili o obravnavanih profesorjih. Koroški rojak Ehrlich, sodelavec jugoslovanske komisije na versajskih pogajanjih izstopa kot mednarodno priznani religiolog, duhovnik za študente (akademike), delavec za neodvisno univerzo in mučenec za samostojno Slovenijo po krščanskem izročilu. Slabo je Slovencem poznano odmevno mednarodno vrhunsko znanstveno in strokovno delovanje prijatelja Slovanov Franceta Grivca, organizatorja simpozijev na Velehradu na Češkem in zavzetega delavca za ekumensko Cerkev. Franc Ksaver Lukman, poznavalec cerkvenega nauka, urednik, prevajalec očetov, organizator in vplivni univerzitetni profesor, je bil rektor UL v zahtevnem času iskanja novih prostorov UL. Poleg Ušeničnika je sodeloval tudi pri pripravi ustanovitve Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Rožman je sicer poznan kot ljubljanski škof, odmevne pa so tudi njegove razprave o zadevah cerkvenega prava ter tudi o drugih pravnih vprašanjih, koroškega plebiscita in konkordata v Kraljevini Jugoslaviji. Matijo Slaviča avtor označuje kot profesorja, biblicista in državnika. Dvakratni rektor se je odlikoval tudi na versajski konferenci kot strokovnjak za Prekmurje, kot dekan in rektor v zahtevnih obdobjih ter kot strokovnjak in prevajalec sv. pisma. Avtor in urednik Kolar navaja, da je bila ustanovitev univerze za zgodovinarja in patrologa Srebrniča osebni projekt. Bil je zapisnikar podkomisije za Teološko fakulteto. Bil je dekan in tudi vesten sodelavec Bogoslovnega vestnika z razpravami o starejših cer-

kvenih očetih, od leta 1920 predsednik Leonove družbe in soorganizator petega katoliškega shoda leta 1923 v Ljubljani. Josip Anton Ujčič, moralni teolog, se je odlikoval z mednarodnim delom na tem področju skupaj z avstrijskim teologom Seiplom (zveznim kanclerjem) ter razpravo o grehu in drugih moralnih vprašanjih. Kot vršilec dolžnosti predsednika Jugoslovanske škofovske konference si je prizadeval za ureditev odnosov med vodstvom nove komunistične države in Cerkvijo v »zadnji fazi revolucije« po letu 1952. Aleš Ušeničnik je bil priznani filozof, član rimske Akademije sv. Tomaža, pisec številnih znanstvenih in drugih del, petdeset let odločilni krščanski kulturni voditelj, rektor, dekan in soustanovitelj Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1938). Med trojico podkomisije Teološke fakultete (Zore, Aleš Ušeničnik) je bil tudi njegov starejši brat France pastoralist in liturgist, pisec številnih člankov ter *Pastoralnega bogoslovja*. Janez Ev. Zore, najprej prefekt v Zavodu sv. Stanislava, je bil profesor cerkvene zgodovine, poverjenik pri narodni vladi za bogočastje in vpliven soorganizator pri ustanavljanju univerze. Poleg aktualnosti za reševanje dilem države in sveta na duhovnih temeljih, kar so nakazovali obravnavani možje, je knjiga poglobljen prerez slovenske kulturne in duhovne zgodovine.

Janez Juhant